

การบริหารวัดด้านการปกครอง

ผศ. ดร.อินฉา ศิริวรรณ
อาจารย์ประจำ คณะครุศาสตร์

ความนำ

การบริหารวัดต้องมีกลยุทธ์ที่หลากหลาย เพราะเป็นงานที่ต้องอาศัยเทคนิคและวิธีการที่ชาญฉลาดเนื่องจากเกี่ยวข้องกับหลายฝ่าย เจ้าอาวาสต้องรู้ว่าวัดมีงาน หรือภารกิจอะไรที่ต้องทำ มีวิธีทำอย่างไร งานไหนควรทำก่อนทำหลัง งานไหนเกี่ยวข้องกับกฎระเบียบข้อใด ต้องใช้ทรัพยากรอะไรบ้าง ในการบริหารวัดของเจ้าอาวาสตามภารกิจ ซึ่งบทความนี้อาจจะมองดูถึงภารกิจของเจ้าอาวาส จากหนังสือและข้อมูลเอกสารแหล่งความรู้ต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕
๒. กฎมหาเถรสมาคมฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์
๓. คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา
๔. หนังสือคู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์

พระธรรมวรนายก (โอกาส นิสิตเมธี) ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารวัดและการบริหารคณะสงฆ์ คือ กระบวนการจัดการ และดำเนินการทุกด้าน เพื่อให้การบริหารคณะสงฆ์ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของการบริหารวัด และเป็นฐานรองรับกิจการงานของพระศาสนาให้มีความก้าวหน้าสามารถอำนวยความสะดวกเสริมสร้างความผาสุก ความถูกต้อง ความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม และแสดงความเมตตาอนุเคราะห์ต่อปวงชนให้ปรากฏชัดทั้งในทางรูปธรรมและนามธรรม การบริหารวัดและการบริหารคณะสงฆ์จะต้องมีแผนนโยบาย เป้าหมายเพื่อจัดทำโครงการให้มีหลัก มีวิธีการและระเบียบงานที่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินงานตามภารกิจของวัดด้านการปกครอง

การปกครอง

การปกครอง คือ การจัดระบบความเป็นอยู่ในสังคมสงฆ์ เน้นการบำบัดทุกข์บำรุงสุข เป็นหลัก ภายใต้วิธีการ ๓ วิธี คือ

๑. นิคคหวิธี ช่มคนที่ควรช่ม หรือตำหนิคนที่ควรตำหนิ
๒. ปัคคหวิธี ยกย่องคนที่ควรยกย่อง

๓. ปวารณาวีธี เปิดโอกาสให้ผู้อื่นว่ากล่าวตักเตือน สั่งสอนตนได้ คือ ให้ตักเตือนซึ่งกันและกัน ทั้งนี้โดยอาศัย เครื่องมือ ๓ ประการ คือ

๓.๑ พระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้แล้ว และบัญญัติไว้แล้ว

๓.๒ กฎหมายบ้านเมืองที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อำนาจทางรัฐบาลให้ตรงขึ้นไว้ตามกระบวนการนิติบัญญัติ เพื่อจัดระเบียบและข้อบังคับการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย

๓.๓ ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีดีงามที่บรรพบุรุษบูรพาจารย์ยอมรับนับถือ และนำไปปฏิบัติสืบๆ กันมา

พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปนโน) ได้กล่าวไว้ว่า การปกครองวัดในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้แยกหลักการไว้ ๒ ประเภท คือ

๑. หน้าที่ของเจ้าอาวาส

๒. อำนาจของเจ้าอาวาส

ในมาตรา ๓๗ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒)

พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้จำแนกหลักการปกครองวัดอันเป็นหน้าที่โดยตรงของเจ้าอาวาสที่จะต้องประพฤติปฏิบัติ เป็นภารกิจประจำตลอดเวลาที่ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส แยกออกเป็น ๖ ประการ คือ

๑. การบำรุงรักษาวัดให้เป็นไปด้วยดี

๒. การจัดกิจการของวัดให้เป็นไปด้วยดี

๓. การจัดศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี

๔. การปกครองและสอดส่องให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ในวัดประพฤติปฏิบัติชอบ

๕. การเป็นธุระในการศึกษาอบรม และสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

๖. การให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศลของประชาชน

การปกครอง คือ การช่วยบำบัดทุกข์ บำรุงสุข การสอดส่อง คือการคอยดูแลความประพฤติให้บรรพชิต พระภิกษุ สามเณรและคฤหัสถ์ที่มีอยู่ในวัด หรือนำนิกายอาศัยอยู่ในวัดให้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ดังนี้

๑. ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย
๒. ปฏิบัติความกฏมหาเถรสมาคม
๓. ปฏิบัติความข้อบังคับมหาเถรสมาคม
๔. ปฏิบัติตามระเบียบมหาเถรสมาคม
๕. ปฏิบัติตามคำสั่งมหาเถรสมาคม

สิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งในการปกครองวัดเจ้าอาวาสต้องกำหนดรูปแบบการปกครองวัด และทำประวัติวัด บันทึกกิจกรรมต่างๆ ที่สำคัญไว้เพื่อเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ คือ

๑. จัดทำป้ายวัด ชื่อวัด มีความหมายอย่างไรเริ่มสร้างเมื่อไร ใครเป็นผู้สร้าง เปลี่ยนชื่อวัดเดิมหรือไม่อย่างไร เพราะเหตุไรจึงต้องเปลี่ยนและมีความหมายอย่างไร

๒. สถานที่วัด มีอาณาเขตกว้างยาวเท่าไรมีอะไรเป็นนิมิตหมายบอกเขตในทิศทั้ง ๔ มีพื้นที่วัดทั้งหมดจำนวนเท่าไร ตั้งอยู่เลขที่ หรือหมู่ที่ ตำบล อำเภอ จังหวัดอะไร

๓. บันทึกประวัติถาวรวัตถุและปูชนียวัตถุภายในวัด ใครเป็นผู้สร้าง มีลักษณะอย่างไรสิ้นค่าก่อสร้างเท่าไร กุฏิ หอฉัน หอสวดมนต์ ศาลาการเปรียญ หอระฆัง โรงเรียนพระปริยัติธรรม อุโบสถและสถานที่สำคัญภายในวัดทุกอย่างจะต้องบันทึกเก็บหลักฐานไว้เป็นอย่างดี

๔. บันทึกประวัติการบูรณปฏิสังขรณ์วัด เมื่อ พ.ศ.อะไร ใครได้ทำบูรณปฏิสังขรณ์วัตถุหรือปูชนียวัตถุอะไรบ้าง สิ้นค่าบูรณาปฏิสังขรณ์ไปอย่างไร

๕. จัดทำประวัติเจ้าอาวาส นับแต่เริ่มสร้างวัดเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันมีเจ้าอาวาส ผู้ปกครองวัดจำนวนกี่รูป ใครบ้าง แต่ละรูปมีประวัติอย่างไรมีผลสร้างสำคัญที่ได้ทำไว้อย่างไร

๖. จัดทำทะเบียนประวัติของพระภิกษุสามเณรและศิษย์วัดในแต่ละปี เพื่อตรวจสอบ

๗. จัดทำผังการปกครองภายในวัดไว้ มีใครรับผิดชอบ หน้าที่อะไรบ้าง พร้อมทั้งมอบหมายหน้าที่อำนาจให้ปฏิบัติเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างชัดเจน เพื่อสะดวกในการปกครอง

๘. บันทึกสถิติพระภิกษุสามเณรจำพรรษา คือ พ.ศ. มีพระภิกษุ.....รูป มีสามเณร.....รูป มีศิษย์วัด.....คน

๙. บันทึกสถิติ การศึกษาพระปริยัติธรรม คือ พ.ศ. มีนักเรียนแผนกนักธรรม และธรรมศึกษา ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก และกึ่งรูป/คน มีนักเรียนแผนกบาลี ชั้นประโยค ๑-๒ ถึงชั้นประโยค ป.ธ.๙ จำนวนกี่รูป มีอำนาจนักเรียนที่เข้าสอบ ในสนามหลวงกี่รูป สอบได้สอบตกกี่รูป

๑๐. บันทึกกิจกรรมต่างๆ ที่วัดจัดขึ้นเอง หรือวัดร่วมจัดขึ้น ทั้งที่เป็นภาพ เสียง หนังสือ อุปกรณ์ต่างๆ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าและการเผยแพร่พระพุทธศาสนาต่อไป

เจ้าอาวาสในฐานะผู้ปกครองวัดมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบ ๔ ฐานะ ดังนี้ คือ

๑. เจ้าอาวาสมีฐานะเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา จะต้องรับนิคหกรรม เมื่อล่วงละเมิดพระธรรมวินัย ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๒๕ ถึงมาตรา ๓๐

๒. เจ้าอาวาสมีฐานะเป็นตัวแทนของวัดจะต้องรับผิดชอบในการปกครองดูแลวัดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๓๗ และ ๓๘

๓. เจ้าอาวาสมีฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมายตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๔๕ ให้ถือว่าพระภิกษุ ซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในทางปกครองคณะสงฆ์ และไวยาวัจกร เป็นพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา

๔. เจ้าอาวาสมีฐานะเป็นพระสังฆาธิการต้องปฏิบัติตามจริยา พระสังฆาธิการ ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑)

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์) ได้กล่าวไว้ว่าการปกครอง มี ๒ ประเด็น คือ ปกครองกับสอดส่อง หมายถึง การคุ้มครองปกป้องรักษาให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ผู้ที่อยู่ หรือ ฟานักอาศัยอยู่ในวัดด้วยความผาสุก ให้ความอนุเคราะห์สงเคราะห์ในด้านที่อยู่อาศัยและปัจจัยความสมควร ช่วยบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่บรรพชิต และคฤหัสถ์ ดังกล่าวด้วยพรหมวิหารธรรมตามควรแก่เหตุ

การสอดส่อง หมายถึง การตรวจตรา และเอาใจใส่ดูแล ความประพฤติของบรรพชิต และคฤหัสถ์ ที่อยู่ในวัดให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม รวมถึงควบคุมบังคับบัญชาบรรพชิต และคฤหัสถ์ให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่ง มหาเถรสมาคมรวมถึงการว่ากล่าว แนะนำชี้แจงเกี่ยวกับการปฏิบัติดังกล่าวด้วย

การปกครอง และการสอดส่อง เจ้าอาวาสจะต้องปฏิบัติหน้าที่ และใช้อำนาจตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๓๗ และ ๓๘

พระครูประศาสน์สวีสเขต ได้กล่าวไว้ว่าการปกครอง คือ ผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครองสบายใจอยู่รวมกันได้ มีศิลาจารวัตรที่ตรงตามรู้กติกา เมื่อพระเถระมาเยี่ยมเยือน รู้รักต้อนรับ เข้าหา มีสัมมาคารวะ

รู้อาคันตุกะวัตร สามิจิกรรม รู้จักการต้อนรับผู้มาเยี่ยมวัดอยู่ก็สบายใจ กลับไปก็คิดถึง นี่คือวัดที่มีผลงานการพัฒนาวัดให้น่าอยู่ น่าอาศัย เป็นร่วมโพธิ์ ร่วมไทร อย่างแท้จริง

กรมการศาสนา ได้เสนอแนวทางไว้ว่าการปกครองเป็นการสอดส่องดูแล เพื่อให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง พระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราชประกาศของคณะสงฆ์ หรือมหาเถรสมาคม

พระวินัย หมายถึง ขนบธรรมเนียมหรือแบบแผน ข้อบังคับ สำหรับพระภิกษุสงฆ์โดยตรง ได้แก่ ระเบียบ ข้อบังคับ บริหารหมู่คณะให้มีระเบียบเรียบร้อยได้ระดับเดียวกันตั้งแต่การกระทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยความพร้อมเพรียงกัน เช่น ทำกิจวัตรของสงฆ์เป็นประจำทุกวัน การเอื้ออาทรไม่เบียดเบียนข่มเหง รักแอกซึ่งกันและกัน

วินัยโดยอ้อมคือ ศิลของพระภิกษุนั่นเอง แต่เป็นศิลปะที่รักษาอย่างเคร่งครัดสังวรณระวังไม่ก้าวล่วงสิกขาบท แม้เล็กน้อย เมื่อพระภิกษุประพฤติปฏิบัติถูกต้องแล้ว ย่อมทำตนให้มีมารยาทงามมีใจแช่มชื่น แม้จะเข้าไปในหมู่ภิกษุผู้มีศีลก็องอาจไม่สะทกสะท้าน ทั้งไม่ถูกจับกุมลงโทษ หรือถูกตำหนิติเตียนมีแต่จะได้รับความสรรเสริญ ทั้งเป็นปัจจัยให้บำเพ็ญคุณธรรมในระดับที่สูงยิ่งๆ ขึ้นไปอีกด้วย

จากบทความนี้ สามารถสรุปได้ว่าการบริหารวัดในด้านการปกครอง เป็นการทำงานที่เจ้าอาวาสต้องรับผิดชอบโดยตรง ซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาวัดให้เจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาประชาชนและสังคมเป็นอย่างดี โดยมหาเถรสมาคมได้กำหนดไว้เป็นระเบียบปกครองคณะสงฆ์ และเป็นภารกิจของพระสังฆาธิการเจ้าอาวาสทุกวัดต้องปฏิบัติและดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จ นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องมือในการประเมินผล การปฏิบัติงานของเจ้าอาวาสด้วย

การปกครอง คือ งานที่เจ้าอาวาสดำเนินการปกครอง สอดส่อง และความควบคุมดูแลรักษาความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้พระภิกษุสามเณร และผู้อยู่อาศัยในวัดได้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ระเบียบ มติข้อบังคับ คำสั่ง ประกาศ คณะสงฆ์หรือมหาเถรสมาคม รวมถึงการปฏิบัติหน้าที่ การใช้อำนาจของเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ การควบคุมการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของสงฆ์ การชี้แจง แนะนำความประพฤติของพระภิกษุสามเณรและผู้อยู่อาศัยภายในวัด การจัดทำผังบริการวัด ทำข้อมูลทะเบียนประวัติ การแต่งตั้งและมอบหมายหน้าที่ให้กรรมการวัด ไวยาจักร และมรรคทายกวัด รับผิดชอบตามกฎหมายมหาเถรสมาคม รวมถึงการบังคับบัญชาการ

สั่งงาน การมอบหมายงาน และการควบคุมการปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง กับกิจกรรมภายในวัดให้ เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา, วินัยบัญญัตินักธรรมชั้นตรี, (กรุงเทพมหานคร : กองศาสนศึกษากระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๕.

พระครูประศาสนสวีสเขต, "การพัฒนาวัดแบบพัฒนาในธรรมจักร", ในหลักการบริหารวัดและการจัดการ วัดในยุคโลกาภิวัตน์. ๒๕๓๙.

พระเทพปริยัติสุธี(วรวิทย์), "พระราชบัญญัติคณะสงฆ์", เอกสารประกอบคำบรรยายในการประชุม พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใหม่, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๒.

พระธรรมวรนายก (โอภาส นิสฺสิตเมธี), (๒๕๔๖) "การบริหารคณะสงฆ์" ในธรรมปริทัศน์ ๔๖, กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปนโน), "การปกครองวัด" ในเอกสารประกอบการอบรมหลักสูตร โครงการเสริมความรู้พระสงฆ์ เพื่อพัฒนาสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์และมหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล), ๒๕๔๓.